

HASAN BASRİ ÇANTAY'IN “KUR'ÂN-I HAKÎM VE MEÂL-İ KERÎM” ADLI ESERİNİN BAŞKA MEÂLLERLE MUKAYESESİ*

Abdurrahman ALTUNTAŞ**

Özet

Hasan Bari Çantay'ın meâli harfî tercüme yoluyla oluşturulmuştur. Meâlin dili sade ve akıcıdır. Parantez arası açıklamaları ve dipnotları esere bir zenginlik kazandırır. Eser, Türkçe'nin o günkü kullanımına uygun bir üslupla telif edilmiştir. Bu nedenle eserde geçen bazı terkip ve kavramlar günümüzde kullanılmamaktadır. Eserde âyetler, bağlamları göz önüne alınarak tercüme yoluna gidilmiştir. Bu, bazı âyetler çevrilirken günümüzde yapılandan farklı olarak anlamlandırılması gibi bir sonucu doğurmuştur. Meâl, önemli tefsirlerden istifade edilerek oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hasan Basri Çantay, Kur'an, Meâl, Tercüme,

COMPARISON WITH OTHER MEÂL "KUR'AN-I HAKIM VE MEALI KERIM" OF HASAN BASRI CANTAY

Abstract:

Hasan Basri Cantay Meâl is formed by letters translated. Meâl of the language is simple and streamlined. Statements between brackets and footnotes bring a richness to work. The work was copyrighted in a style appropriate to use that day Turkish. Therefore, some compositions and concepts mentioned in the book is not used today. Verses in the book, considering the context, have been translated. This has been interpreted as different from some verses made when translating today. Meal was created by exploiting the most important tafsir.

Key Words: Hasan Basri Cantay, Qur'an, Meâl, Translation,

* Bu çalışma, 19-21 Eylül 2014 tarihleri arasında Balıkesir'de düzenlenen *Vefatının 50. Yılında Hasan Basri Sempozyumu'n da*, “Hasan Bari Çantay'ın Meâli ile Diğer Bazı Meâller ((Elmalılı Hamdi Yazır, Ömer Rıza Doğrul, Diyanet Vakıf, Salih Akdemir, Mustafa Öztürk, Yaşar Nuri Öztürk) Arasındaki Farklı Tercüme Tekniklerinin İncelenmesi” adıyla sunulan tebliğin geliştirilmiş halidir.

** Yrd. Doç. Dr. Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, (abdaltuntas@hotmail.com)

Giriş

Hasan Basri Çantay'ın açıklamalı tercüme¹ denilebilecek meâli, Türkçe Kur'an tercümelerinin en önemlilerindedir. Kendisinden her dönem istifade edilmiş bir meâldir. Gününün Türkçesini aktarması açısından da önem arz etmektedir.

Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm Hasan Basri Çantay'ın en önemli eseridir. Kitabın önsözünde mütercim, Kur'an'ı mübîn'in hem lafız, hem de manası ile mu'ciz bir kelam olduğunu onu hakkıyla tercüme etmekten beşerin aciz kalacağını belirtmiştir.² O Kur'an'ın hakkıyla tercümesinin mümkün olmadığını beşer kelamının bile bir dilden diğer bir dile çevrilmesinde asla, aslın bütün hususiliklerine uygunluğunun mümkün olmadığını belirtir. Arap dilinin en belîğ, en eşsiz ve ilahi bir zirvesi olan Kur'an'ı Kerim'in tercüme edilmesinde teknik yönden nice müstesna hususiyetlerin olduğunu belirtir.³ O, yayımlanmış bazı Türkçe tercümelemlerin değerlendirmesini yaptıktan sonra kendi tercümesinin özelliklerini on üç madde⁴ halinde sıralamıştır. Bu saydığı ilkelere kudreti ölçüsünde dikkat ve itina gösterdiğini, bu uğurda uzun yıllar harcadığını, göz nuru dökerek titiz, yorulmak ve usanmak bilmeyen bir gayret ve ihtimam gösterdiğini belirtir.⁵ Bütün bu gayretlerin yanında izahlı meâllerin yüzde yüz başarıya ulaşabileceğini iddia etmediğini söyler. Haddini bileceğini, onu çiğneyip öteye gidemeyeceğini ifade eder. Ancak bu meâlin, kendinden öncekilere nispetle, daha derli toplu ve yepyeni bir eser olduğunu, bundan sonra yazılacaklara da bir çığır, bir örnek ve rehber olacağını belirtir.⁶

¹ Tercüme-yi Yazır şöyle tarif eder: "Tercüme, bir kelamın manasını diğer bir lisanında dengi bir tabirle aynen ifade etmektir. Terceme aslın manasına tamamen mutabık olmak için sarahatte, delâlette, icmalde, tafsilde, umumda, hususta, itlakta takyidde, kuvvette isabette, hüsni edada, üslûbu beyanda hâsılı ilimde, sanatta asıldaki ifadeye müsavi olmak iktiza eder. Yoksa tam bir terceme değil, eksik bir anlatış olmuş olur. Hâlbuki muhtelif lisanlar beyninde hututu müştereke ne kadar çok olursa olsun her birini diğerinden ayıran birçok hususiyetler de vardır." Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul, 1979, c. I, Mukaddime, sy.

² Çantay, Hasan Basri, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, XX. Baskı, İstanbul, 1979, c. I, s. 5.

³ Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, c. I, s. 5.

⁴ 1. Meâlin dili o günün Türkçe'si olacak 2. Metnin dışında yapılan izahlarda hurafe ve uydurma sözlere yer verilmeyecek 3. En muteber tefsir kitaplarına itibar edilecek 4. Çeşitli manalardan en çok tercih edileni metne alınacak, diğerlerine izah kısmında yer verilecek 5. Meâller tercüme-yi tıpatıp yakın olacak 6. Kur'an metninde karşılığı bulunmayan kelimeler, sırf tercüme-yi süslemek ve takviye amacıyla meâle ilave edilmeyecek yani metnin kendisine bağlı kalınacak 7. Mesela maziye muzariye, muzariye maziye isme fiil, fiile isim manaları vermek suretiyle sığaların ve kelimelerin hakkı çiğnenmeyecek 8. Metin haricinde mu'teber tefsirlerin pek kısa beyanları veya manaların çok kısa izahları eklenmek zorunda kalırsa bunlar parantez içerisinde gösterilecek 9. âyetlerin meâllerinde ve izahlarında gelişigüzel olmaktan ziyade Arap dili ve edebiyatının incelikleri göz önünde bulundurulacak 10. Hz. Peygamber'in sahih hadisleri dikkate alınacak 11. Kur'an'ın bütün kelime ve terkiplerini Türkçe karşılıklarını bulmak hususunda mümkün olan en büyük gayreti gösterecek 12. Allah'ın kelamı ile modern bilimin teorileri birbirine karıştırılmayacak ve meâlleri okuyan her meslek sahibi zevk ve ihtisas alanına göre, mes'uliyeti kendi şahsına ait olmak üzere bu ilahi kaynaktan nasibini istediği şekilde olabilecek 13. Meâllerin asıllarından nasıl çıkarılmış olduğunu bilmek ve bunları karıştırmak isteyen kişilere kolaylık olmak üzere sıra numaraları konulacak (Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, c. I, s. 8-9)

⁵ Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, c. I, s. 9.

⁶ Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, c. I, s. 9.

Meâl-i Kerim'de âyetlerin anlamı verilirken âyette geçen bir kelimenin çeşitli manalarından tercih edileni alınmış, diğerleri dipnotla işaret edilerek kaynakları gösterilmiştir.⁷ Eserin hemen her sayfasında bol dipnotları vardır. Yer yer âyetlerin tercümesi uzunluğuna ulaşan dipnotu açıklamalarında genellikle Zemahşerî, Râzî, Beyzâvî, Celâleyn, Medârik ve Hâzin tefsirleriyle güvenilir hadis kitapları ve Arapça sözlükler kaynak olarak kullanılmıştır.⁸ Kur'an-ı Kerim metninde karşılığı olmayan, gerektiğinde tercüme için konulan kelimeler, cümlecikler veya cümleler me'ale alınmak zorunda kalındığında parantez içine alınmışlardır. Böylece meâlde önemli ölçüde akıcılık sağlanmıştır.⁹ Bu şekilde bir yandan elden geldiğince metne bağlı bir meâl ortaya konmak istenirken öte yandan çok sık yer verilen parantez içi kelime ve cümleciklerle mananın daha iyi anlaşılır kılınması amaçlanmıştır. Ancak bu miktarda parantez içi açıklamaların gerekli olmadığını, bunun ifadenin akıcılığını bozduğunu ve okuyucuyu yorduğunu söylemek mümkünse de gerek bu ifadelerin gerekse onlara ait dipnotlarının özellikle araştırmacılar için faydalı olduğu şüphesizdir. Eserin I. cildinin sonuna üç cildin konularını içine alan bir indeks de eklenmiştir. Yazarın da ifade ettiği gibi yıllarca süren bir emeğin, iman, sabır ve ilmî titizliğin ürünü olan *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm* Türkçe Kur'an tercümeleri alanında yeni bir çığır açmıştır. Bu bakımdan yayımından sonra yapılan Türkçe Kur'an tercümesi faaliyetlerinde kendisinden müstağni kalmadığını ve alanında henüz aşılamamış eser niteliğini koruduğunu belirtmek lâzımdır. Kitap ilk defa 1953'te İstanbul'da üç cilt halinde neşredilmiş, daha sonra da birçok baskısı yapılmıştır.¹⁰

Çantay'a göre ilmi eserler ve hele de bütün Müslümanları ilgilendiren bu meâl gibi eserler müsterektirler. Onlarda her “bilgin” in ortak hissiyatı ve hakkı vardır. Bundan dolayı o, göze çarpan yanlışların ve hataların örtülmesi değil kardeşçe, insanca uyarmanın gerektiğini samimiyetle rica eder. Eserlerin ancak bu sayede olgunlaşacağını söyleyerek¹¹ bir bakıma günümüzde olması gereken ilmî usule atıfta bulunur. Her kişinin kendi fikirleriyle, bilgi birikimiyle ve çabasıyla ortaya koyduğu bir eser, yanlışlar ve yanlışlar barındırabilir. Bu hatalar nezaketle ve uygun bir dille ortaya konulmalıdır. Ayrıca yapılan emeğe saygı duyularak ve onu takdir ederek eserin olgunlaşmasına katkı sağlanmalıdır.

Çantay ayrıca Kur'an meâllerinde ne kadar olgunluk hâsıl olursa olsun Allah'ın kelimasının hakkını tam verebilmenin hiçbir zaman ve hiçbir sûrette mümkün olamayacağını özellikle belirtir.¹²

Çantay'ın meâlinin güzelliğinin ve orijinal yanlarının ortaya çıkarılabilmesi için diğer meâllerle karşılaştırılması bir zorunluluktur. Bir eser diğer eserlerle karşılaştırmalı olarak ele alınırsa o vakit o eser daha iyi anlaşılabilir.

⁷ Uğur, Mücteba, *Hasan Basri Çantay*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1994, s. 72.

⁸ Işık, Emin, “Çantay, Hasan Basri”, DİA, İstanbul, 1993, c. VIII, s. 219.

⁹ Uğur, *Hasan Basri Çantay*, s. 72.

¹⁰ Işık, “Çantay, Hasan Basri”, DİA, c. VIII s. 219.

¹¹ Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, c. I, s. 9.

¹² Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, c. I, s. 9.

Bir eser bize kendi dönemdeki dili ve o dönemde yaşayan insanın algısını verir. O dönemde yaşayan insanların bilinçaltını bize aktarır. Oluşturulan bir eser kendi döneminin düşünme biçimi, olayları algılama ve yaşama tarzları hakkında bize bilgi verir. Hasan Basri Çantay'da o dönemin ihtiyaçlarını gözeterek bir meâl oluşturmuştur. Bu meâl, hacminin küçük olmasına rağmen bir tefsir niteliğinde olup önemini hiçbir zaman kaybetmemiştir.

İlk kısımda meâlin özelliklerini ortaya koyduktan sonra, Çantay'ın döneminde yazılan ve öne çıkan Elmalılı Hamdi Yazır ve Ömer Rıza Doğrul'un meâlleriyle karşılaştırmasını yaptık. Çünkü aynı metni okuyan toplumların farklı anlamalar yapması bir zorunluluktur. Ayrıca bunlar arasında kısmen de olsa bir zaman farklılığının olduğunu da söyleyebiliriz.

Daha sonra ise Meâl-i Kerîm'i son 20 yılda yapılan meâllerle mukayese ederek bir değerlendirme yaptık. O günden bugüne Kur'an algısı nasıl ve hangi oranda değişmiştir. Aralarındaki farkı ortaya koymaya gayret ettik.

Günümüzdeki meâllerle karşılaştırılmasında tercih ettiğimiz çevirilerde en yaygın kullanımdan dolayı diyanet meâlîni, yorum temelli bir anlayışa sahip olduğu için Mustafa Öztürk'ü, son dönemin başlangıcı (1997) Yaşar Nuri Öztürk'ün meâlîni ve mevcut meâller arasındaki gerçekten orijinal tercüme barındırdığı ve fonetik konusundaki çalışmaları sebebiyle Salih Akdemir'in meâlîni tercih ettik. Son kısımda da meâlîye yöneltilen eleştirilere kısaca değindik.

I. Meâlînin Özellikleri

1. *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm* "harfî" bir tercümedir.¹³ Bununla beraber eser, Türkçe cümle yapısı dikkate alınarak oluşturulmuştur. Hasan Basri Çantay, o gün için ihtiyaç duyulan Kur'an-ı Kerim'in çevirisinde aradığı özellikleri eserine önemli ölçüde yansıtmıştır. Çantay, önemli konular hakkında fazla bilgi edinmek isteyenlere de takdirle yâd ettiği Elmalılı'nın *Hak Dini Kur'an Dili* adlı tefsirini tavsiye etmiştir.¹⁴ Meâlî harfî tercüme yoluyla oluşturulmasına rağmen Çantay'ın dili çok akıcı ve sadedir. Meâlî okuyan bir kimse herhangi bir açıklamaya ve sözlüğe ihtiyaç duymaksızın onu rahatlıkla anlayabilir.

2. Eserin hemen her sayfasında birçok dipnot vardır. Bu dipnotlar bazen tarihî bir bilgi, fikhî bir hüküm, farklı tefsirlerin âyeti izahı, âyette geçen bir kelimenin lugavi ve ıstılahî açıklaması, bazen de Hz. Peygamber'in hadislerini içerir mahiyettedir. Bu dipnot açıklamaları yer yer âyetlerin tercümesi hacmine ulaşan miktarda, genellikle Zemahşerî, Râzî, Beyzâvî, Celâleyn, Medârik ve Hâzin tefsirleriyle güvenilir hadis kitapları ve Arapça sözlükler kaynak olarak kullanılarak oluşturulmuştur. Burada

¹³ Harfî tercüme; bir sözün tertip ve nazım yönünden uygunluğuna ve tercüme edilen asıl metnin tüm anlamlarının korunmasına dikkat ederek bir dilden başka bir dile nakledilmesine denir. Tefsiri Tercüme ise; bir sözün aslın nazım ve tertibine dikkat etmeksizin ve aslın kastettiği tüm anlamları korumaksızın başka bir dilde açıklanması ve izah edilmesidir. Zehebî, Muhammed Hüseyin, *et-Tefsir ve'l-müfessirun*, Daru'l-Hadis, Kahire, 2005, I, 25.

¹⁴ Işık, "Çantay, Hasan Basri", DİA, c. VIII s. 219.

âyetlerin tercümesinde tercih edilen mânaların kaynakları gösterilmiş, farklı anlayışlara dayanan anlamlar kaydedilmiş, Kur'ân-ı Kerîm'in daha iyi anlaşılması amacıyla açıklayıcı ve destekleyici bilgiler verilmiştir.¹⁵ Gerçekten eser yeni inceleme ve araştırmaları hak eden bir niteliktedir. Çünkü her şeyden önce çalışma, kelime kelime, âyet âyet her yönüyle emek verilerek meydana getirilen bir eserdir. Dolayısıyla gelecekte yapılacak meâl çalışmalarının arzu edilen ilmî niteliğe kavuşması ve metot açısından belirli bir seviyeyi gelebilmesi için bu tür çalışmaların hem tanıtım hem de bir değerlendirmeye tabi tutulmaları gerekir.¹⁶

3. Karşılığı Kur'an'ın metninde bulunmayan kelimeler, tercümeyi güzelleştirmek maksadıyla da olsa meâle alınmamış, Önsöz'de de belirtildiği gibi mâziye muzâri, muzâriye mâzi, isme fiil, fiile isim mânası verilmemeye özen gösterilmiştir. Bu şekilde bir yandan elden geldiğince metne bağlı bir meâl ortaya konulmak istenirken öte yandan çok sık yer verilen parantez içi kelime ve cümleciklerle mânanın daha iyi anlaşılır olması amaçlanmıştır. Ancak bu ölçüde parantez içi uygulamasının gerekli olmadığını, bunun ifadenin akıcılığını bozduğunu ve okuyucuyu yorduğunu söylemek mümkünse de gerek bu ifadelerin gerekse onlara ait dip notlarının özellikle araştırmacılar için faydalı olduğu şüphesizdir.¹⁷

4. *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*'in dili, o günün yaşayan Türkçesidir. Son derece akıcı ve sade aynı zamanda dil dilbilgisi kurallarına uygundur. Fakat bazı Türkçe kelimeler günümüzde mana itibarıyla kullanımdan kalkmıştır. Mesela tevbe sûresi 90. âyette *وَجَاءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ* “*Bedevilerden özür dermiyan edenler...*” âyetinde geçen *الْمُعَذِّرُونَ* kelimesi “dermiyan edenler” şeklinde çevrilmiştir. Âyetin çevirisinde kullanılan “dermiyan etmek” sözcüğü “ortaya sürmek, irat ve beyan etmek”¹⁸ anlamına gelmektedir. Çantay kelimenin sözlük anlamına dikkat ederek bir anlamlandırmada bulunmuştur. Fakat günümüz Türkçesinde bu kelime kullanılmamaktadır.

Mümtehine sûresinde *إِنْ يَنْقُفُوا كُمْ يَكُونُوا لَكُمْ أَعْدَاءً وَيَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ وَأَلْسِنَتَهُم بِالسُّوءِ وَوَدُّوا* “*Eğer onlar size tırnak tuttururlarsa hepinizin düşmanları olacaklar...*”¹⁹ âyetinde geçen *يَنْقُفُوا* ifadesini tırnak tutturmak olarak çevirmiştir. “Tırnak tutturmak” ifadesi o zamanın Türkçesinde kullanılan bir ifadedir. Nitekim Çantay bunun “sizi ele geçirirler, maksatlarına nail olurlarsa” anlamına geldiğini verdiği dipnotta açıklamıştır.²⁰

5. Kur'an'ı Kerim'i en iyi anlayan ve anlatan Hz. Peygamber olduğundan onun açıklamaları Tefsir ilminin en önemli kaynağıdır. Merhum Hasan Basri Çantay'da âyet

¹⁵ Işık, “Çantay, Hasan Basri”, DİA, c. VIII s. 219.

¹⁶ Karşlı, İbrahim H, “Hasan Basri Çantay'ın Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm'deki Tercüme Metodu”, Ekev Akademi Dergisi, yıl:6 Sayı: 13, Erzurum, 2002, s. 154.

¹⁷ Işık, “Çantay, Hasan Basri”, DİA, c. VIII s. 219.

¹⁸ Bahaettin, Mehmet, *Yeni Türkçe Lügat*, Haz: Abdulkadir Hayber, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2004, s. 142.

¹⁹ Mümtehine, 60/2.

²⁰ Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, c. III, s. 1032.

açıklamalarında kullandığı hadisleri Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, İbn Mâce, Ahmed bin Hanbel, Tirmizî gibi güvenilir kaynaklardan almıştır.

6. Çantay meâlinde tarihî bilgilere de yer vermiştir. Mesela Tevbe sûresinde *وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ* “*Ve kalplerindeki gazabı gidersin. Allah kimi dilerse ona tövbe nasıyb eder...*”²¹ âyetinin dipnotunda küfrün imamları (rehberleri) olan (Ebu Sufyan bin Harb, İkrime bin Ebu Cehil, Süheyl Bin Amr) gibi ileri gelenlerin Mekke'nin fethi günü tövbe-kâr olup İslam'ı kabul ettiklerini belirtir.²² Âyetin anlamıyla alakalı olarak Allah'ın tövbe nasip ettiği kimseleri sıralayarak hem âyeti izah eder hem de tarihî bilgilere atıfta bulunur.

7. O bazen de fikhî bilgiler muvacehesinde açıklamalarda bulunmuştur. Mesela Tevbe sûresinde²³ geçen sadakalar hakkında sadakanın, maldan sırf Allah için muhtaçlara temlik edilmek üzere çıkarılan vergi olduğunu belirtmiş, daha sonra sadakayı farz ve tatavvu olarak ikiye ayırmış ve bunu da takip eden kısımda izah etmiştir.²⁴ Çantay bu açıklamalara dipnot kısmında yer vermiştir.

8. Bu meâl gününün Türkçesiyle hazırlanmış olup parantez arası ifadelerle daha anlaşılır bir hale getirilmiştir. Türkçe çok iyi bir şekilde kullanılmış, âyetlerin ve cümlelerin birbirleriyle olan bağlantıları, yer yer verdiği dipnotlardaki izahlarıyla daha mükemmel hale getirilmiştir.

Âyetlerin tercümesinde parantez arası açıklamalar bir tefsir niteliğindedir. Mesela Tevbe sûresi 87. âyette *رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ* “*Onlar oturanlarla beraber olmalarını hoş gördüler. Kalplerine mühür vurulmuş onların. Bundan dolayı onlar iyice anlayamazlar*”²⁵ âyetinde bulunan parantez içerisi ifadeleriyle âyette bahsedilen kimselerin anlamadıkları şeyleri sıralar: “cihâdda olan hikmeti, gayeyi, Resûle muvaafakattaki saâdeti, ondan geri kalmanın şekâvetini”²⁶ anlayamazlar.

9. Hasan Basri Çantay *Meâl-i Hakîm* de âyetlere mana verirken her kelimenin her harfin anlamını dikkate almakla birlikte, cümle içindeki yerini de gözeterek bir mana vermiştir. Mesela Ahzâb sûresi 23. âyette geçen “*ricalün*” kelimesine erler manası vermiştir.²⁷ Buradaki erlerden kasıt rütbesiz asker değil bilakis kahramanlık ve yiğitlik gösteren kimselerdir. O âyetin devamını da düşünerek bu kelimeyi özellikle bu anlamda kullanmıştır.

²¹ Tevbe, 9/15.

²² Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, c. I, s. 274.

²³ Tevbe, 9/60.

²⁴ Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, c. I, s. 286.

²⁵ Tevbe, 9/87.

²⁶ Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, c. I, s. 293.

²⁷ Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, c. II, s. 744.

II. Kaynakları

Hasan Basri Çantay'ın meâli Tefsir, Hadis ve değişik kaynaklardan istifade edilerek oluşturulmuştur.²⁸ Meâl oluşturulurken Beyzâvî, Celâleyn, Râzî, Hâzin, Ebussuûd, Şeyhzâde, Mukâtil b. Süleyman tefsirleri gibi güvenilir kaynaklar kullanılmıştır. Ayrıca kelimelerin izahında Râgıb el-İsfahânî'nin *Müfredât*'ı kullanılmıştır. Ayrıca kendi döneminin müfessiri olan Yazır dan da istifade etmiş, kaynak olarak kullanmıştır. Çantay meâlinde, Kur'an'ı Kerim âyetlerine getirilen açıklamalarında hurafelere ve uydurma rivâyetlere yer vermemiştir.

Çantay'ın kullandığı kaynaklarla alakalı olarak şu örnekleri verebiliriz:

قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوا أَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَمُوا مَا رَزَقَهُمُ اللَّهُ افْتِرَاءً عَلَى اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ “İlimsizlik yüzünden çocuklarını beyinsizce öldürenlerle...”²⁹ âyetinin dipnotunda “cahiliyede Arapların bir çoğu esir olmaktan veya fakirlikten korkarak, yahut akıllarınca gelin etmekten haya ederek doğan kız çocuklarını diri diri toprağa gömüp öldürürlerdi” kısmını Hâzin, Beyzâvî, ve Şeyhzâde tefsirlerini kaynak göstererek açıklar.³⁰

Bir başka örnek olarak da وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَأَن لَّمْ يَدْعُنَا إِلَىٰ ضُرِّ مَسَّهُ كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ “İnsana sıkıntı dokunduğu zaman yanı üstü, yahud otururken veya ayakta iken bize dua eder...”³¹ âyetinde geçen “insan”dan kastın kâfir olduğunu Celâleyn tefsirinden kaynak göstererek izah eder.³²

Diğer bir örnekte de: أَفَأَمِنُوا مَكْرَ اللَّهِ فَلَا يُأْمَنُ مَكْرَ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ “Onlar artık Allah'ın ihmâl ettiğinden mi emin oldular? Fakat büyük zararı göze alanlar guruhundan başkası Allah'ın imhalinden emin olmaz”³³ âyetini Ragıb el-İsfahânî'nin *Müfredât*'ında geçen izahla açıklar: “Bu gibi âyetlerde “mekr” Cenab-ı Hakk'ın kulları hakkındaki azâbını imhâl buyurması, te'hîr etmesi demektir. Hz. Ali (r.a.) şöyle demiştir: Dünyası kendisine geniş ve müsait gösterilip de onunla mekr ve imhal edildiğini bilmeyen kimse aklından aldanmıştır.”³⁴

Başka bir örnekte: وَتَوَلَّىٰ عَنْهُمْ وَقَالَ يَا أَسَفَىٰ عَلَىٰ يُوسُفَ وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيمٌ “(Ya’kub) onlardan yüz çevirdi: “Ey Yusufun üstünde (titreyen) tasam, (gel, Şimdi tam senin gelmen zamanıdır)” dedi ve huzn-ü kederinden iki gözüne ak düşdü. (bununla beraber) o, artık gamını tamamen yutmakta idi”³⁵ âyetinde geçen parantez arası “gel, şimdi tam senin gelmen zamanıdır” ifadesini Beyzâvî ve Râzî'den aldığını dipnotta

²⁸ Bu kaynaklar için bkz: Yılmaz, Abdullah, *Hasan Basri Çantay ve Meâl-i Kerîm'indeki Tefsir Kısımlarının Analizi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2007, s. 88-94; Erenbaş, Sadık, *Hasan Basri Çantay'ın Tefsir İlmündeki Yeri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2006, s. 34-45.

²⁹ En'âm, 6/140.

³⁰ Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, c. I, s. 207.

³¹ Yunus, 10/12.

³² Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, c. I, s. 306.

³³ A'râf, 7/99

³⁴ Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, c. I, s. 232.

³⁵ Yusuf, 12/84.

belirtir. Yine “gözlerine ak düştü” ifadesine de başka bir dipnot vererek bu dipnotta da Mukâtil b. Süleyman’ın “Gözlerine ak düştü” şeklinde bir ifadesine yer verir.³⁶ Bu da ilk dönem müfessirlerinden Mukâtil b. Süleyman’ı kaynak olarak kullandığını gösterir.

Ayrıca bazı âyetlerin izahında Elmalılı Hamdi Yazır’ın meâlinden istifade ettiği görülmektedir: Hicr sûresi 75. âyette *لَا يَأْتِيَنَّ لِلْمُتَوَسِّمِينَ* “*Elbette bunda fikr-i firâseti olanlar için ibretler vardır*”³⁷ âyetinde yer alan “mütevessimin” kelimesine “fikrî firaseti olanlar” anlamı vermiştir.³⁸ Elmalılı’nın meâline baktığımızda aynı anlamın yani “fikrî firaseti olanlar” anlamının verildiğini görüyoruz.³⁹ Muhtemeldir ki Çantay bu ifadeyi Elmalılı Hamdi Yazır’dan almıştır.

III. Kur’ân’ı Hakîm ve Dönemindeki Meâllerin Karşılaştırılması ve Aralarındaki Etkileşim⁴⁰

1. Bakara sûresi 93. âyetindeki *وَأَشْرَبُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ* ifadesi Çantay tarafından “(Çünkü) Küfürleri yüzünden özlerine buzağı (bir su gibi) içirilmiş (iyice işlemiş) di”⁴¹ şeklinde çevrilmiştir. Çantay, *وَأَشْرَبُوا* kelimesine içirilmiş anlamı vermiştir. O âyetin çevirisinde “içirilmiş” kelimesini kullanmış ve bundan önce de parantez arası “bir su gibi” açıklamasıyla âyeti izah etmeye çalışmıştır. O âyetin hem lafzına, hem de parantez arası açıklamasında yer alan “iyice işlemiş” ve “bir su gibi” lafızlarıyla da manaya vurgu yapmıştır. Çantay, hem lafza hem de manaya vurgu yaparak âyetin anlamını tam olarak ortaya koymaya çalışmıştır. Çünkü *شرب* fiili Kur’an’da hep içmek manasında kullanılmıştır.⁴² Elmalılı’da “*Küfürleriyle danayı kalplerinde iliklerine işlettiler*”⁴³ şeklinde tercüme yaparak içirmekten kastedilen şeyi ortaya koymaya çalışır. Yazır, âyette geçen *işrab* kelimesinin içirmek anlamına geldiğini ve burada boyanan elbiseye, boyayı içirmek manasından latif (hoş/güzel) bir istiâre-i temsiliyenin var olduğunu⁴⁴ söyler. Çantay’ın dönemindeki meâllerden biri olan *Tanrı Buyruğu*’nda “*Küfürlerinden dolayı buzağı muhabbeti kalplerine yerleştirilmişti*”⁴⁵ şeklinde bir anlamlandırma yapılmıştır. Doğrul kelimenin kök manasından ziyade anlama dikkat çekmiş, buzağıya olan sevginin içlerine yerleştiğinden belirtmek istemiştir.

2. Nâziât sûresinin 42. âyeti *يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا* “*Sana o saati (kıyameti), onun ne zaman demir atacağını sorarlar*”⁴⁶ şeklinde anlamlandırılmıştır. Çantay bu

³⁶ Çantay, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, c. I, s. 361.

³⁷ Hicr, 15/75.

³⁸ Çantay, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, c. I, s. 482.

³⁹ Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Kur’ân-ı Kerîm ve Meâl-i Şerîfi*, (Hazırlayan ve Notlandıran: Ertuğrul Özalp), İşaret Yayınları, İstanbul, 2000, s. 267.

⁴⁰ Bu başlığa konu olan meâller Elmalılı Hamdi Yazır ve Ömer Rıza Doğrul’un meâlidir.

⁴¹ Çantay, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, c. I, s. 31.

⁴² Bakara, 2/249, 60, 187; Vâkıa, 56/68; Ahzâb, 32/33; İnsan, 76/6, 5; Mutaffifin, 83/28; A’râf, 7/31; Tûr, 52/19; Hâkka, 69/24; Mürselât, 77/43; Meryem, 19/26;

⁴³ Yazır, *Kur’ân-ı Kerîm ve Meâl-i Şerîfi*, s. 15.

⁴⁴ Yazır, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, c. I, s. 422.

⁴⁵ Doğrul, Ömer Rıza, *Tanrı Buyruğu*, Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık ve Kâğıtçılık T. L. Ş. (Bilgi Basım ve Yayınevi), İstanbul, 1955, c. II, s. 41.

⁴⁶ Nâziat, 79/42.

âyetin tercümesinde "demir atmak" tabirini kullanmıştır. Âyet de geçen demir atmak ifadesinin "vukuu ve sübut bulacağı anlamında" olduğunu dipnotla ifade eder.⁴⁷ Yine Hud sûresi 41. âyette "وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللَّهِ مَجْرَاهَا وَمُرْسَاهَا إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَحِيمٌ" (Nuh) dedi ki: «Binin içerisine. Onun akması da, durması da Allah'ın adıyladır. Seksiz şübhesiz Rabbim çok yarlıgayıcıdır, çok esirgeyicidir»⁴⁸ geçen وَمُرْسَاهَا kelimesini Çantay "onun durması"⁴⁹ anlamında kullanmıştır. Geminin demir atması da onun durması anlamına gelmektedir. Bu da Çantay'ın farklı iki ayette geçen وَمُرْسَاهَا kelimesini aynı anlamda kullandığını gösterir. Yine Elmalılı'da "demir atmak"⁵⁰ tabirini kullanır. Çantay muhtemeldir ki bu ifadeyi Elmalılı'dan almıştır. Çünkü Yazır'ın meâli dönem olarak Çantay'dan daha öncedir. Tanrı Buyruğu'nda ise "Sana saatin ne zaman gelip nereye varacağını sorarlar"⁵¹ şeklinde farklı bir anlamlandırmada bulunulmuştur. Çünkü Doğrul وَمُرْسَاهَا kelimesine sanki iki anlam yükleyerek kıyamet saatinin hem başlangıcına yani zamanına hem de sonuna, hangi noktaya varacağına vurgu yapmıştır.

Çantay'ın ifade ettiği "demir atmak" ifadesi çok orijinaldir. Çünkü geminin demir atması onun durması anlamına gelir. Dünya yörüngesinde sürekli dönüyor. Bu şekilde de hayatın düzeni devam ediyor. Dünyanın bir an durması yani demir atması dünyadaki düzenin alt üst olması anlamına gelir. Kıyametin kopması ise kâinattaki düzenin bozulmasıyla alakalıdır.

3. Ankebût sûresinde فَأِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلِكَ دَعُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ (baksan a) gemiye bindikleri zaman –din (i) yalnız kendisine (yani Allah'a) tahsiys etmek sûretiyle ve (haalıs ve) muhlis (insan) lar olarak- Allâhı (nasıl) çağırırlar! Fakat biz onları karaya çıkarınca da hemen Allâh'a eş katanlar onlardır"⁵² âyetinde Allah'a eş katmak tabiri kullanılmıştır.⁵³ Muhtemeldir ki o dönemin dilinde "eş katmak" tabiri sıklıkla kullanılıyordu. Nitekim eski meâllerden biri olan Tanrı Buyruğu'nda "Onlar her ne zaman gemilere binseler, dinde ihlas ve samimiyet göstererek Allah'ı Çağırırlar. Hak Teâlâ onları karaya çıkarınca hemen Ona eş-ortak katarlar"⁵⁴ şeklinde bir tercüme yapılmıştır. Yazır ise "şirke koyulmak" şeklinde bir anlamlandırmada bulunur. Çantay Yazır'ın bu ifadesini tercih etmeyerek kendi tercihi olan "ortak katmak" tabirini kullanır.

4. Sâd sûresi بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ (hal) küfredenler (in iddia ettikleri gibi değildir). Bil'akis (onların dışı boş) bir onur, (içi ise tam) bir tefrika içindedir"⁵⁵ âyetinde geçen "عِزَّةٍ ve شِقَاقٍ" kelimelerini parantez arası cümlelerle izah ederek onların aslında dıştan görünüşlerinde boş bir onurun olduğunu içlerinde ise tam bir tefrika

⁴⁷ Çantay, Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm, c. III, s. 1144.

⁴⁸ Hüd, 11/41.

⁴⁹ Çantay, Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm, c. I, s. 332.

⁵⁰ Yazır, Kur'ân-ı Kerîm ve Meâl-i Şerîfi, s. 585.

⁵¹ Doğrul, Tanrı Buyruğu, c. II, s. 908.

⁵² El-Ankebût, 29/65.

⁵³ Çantay, Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm, c. II, s. 716.

⁵⁴ Doğrul, Tanrı Buyruğu, c. II, s. 635.

⁵⁵ Sâd, 38/2.

barındırdıklarını ifade eder.⁵⁶ Yazır da onur anlamı⁵⁷ vermiştir. Onur ise 1. insanın kendine karşı duyduğu saygı, şeref, öz saygı, haysiyet, izzet-i nefis. 2. başkalarının gösterdiği saygının dayandığı kişisel değer, şeref, itibar⁵⁸ olarak tarif edilir. Burada küfredenlere duyulan saygı, değer verme ve itibarları yani onurları içi boş bir şey olarak nitelendirilmektedir. Bu da gururdan ziyade onur kelimesiyle ifade edilir. Çünkü bu manaya daha uygun düşmektedir. Diğer meâllerden *Tanrı Buyruğu*'nda “*Kâfir olanlar, hakka boyun (eğmeyi) kibirlerine yediremiyor, onun için ona muhalefet gösteriyorlar*”⁵⁹ şeklinde “kibirlerine yedirememek” ifadesi kullanılmıştır. Doğrul, hakka boyun eğilmesi gereken yerde kâfirlerin kibirleri yüzünden haktan döndüklerini ifade ederek lafızdan ziyade anlama vurgu yapmıştır. Bir bakıma da ayeti yorumlayarak ne demek istediğini ortaya koymaya çalışmıştır.

5. Çantay Hucurât sûresinin 7. âyetinin son cümlesi olan, *أُولَئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ* ifadesini “...*İşte rüşdünü bulanlar da onların ta kendileridir*”⁶⁰ şeklinde tercüme etmiştir. Çantay, bu âyetin meâlinde “rüşdünü bulmak” kavramını kullanmıştır. Bu ifade diğer meâllerden farklı bir şekilde anlamlandırılmıştır. Çünkü rüşd doğru yolu bulup gitme, doğru yolda gitme aynı zamanda da doğru düşünme, akıl sahibi olma⁶¹ anlamına gelmektedir. Çantay, bu şekilde bir ifadeyle birçok şeyi iki kelimeyle anlatmıştır. Sığ bir anlam olan doğru yolda yürümek anlamı vermemiştir. Benzer bir şekilde Yazır'ın meâlinde “...*Rüşte ermiş olanlar*”⁶² kavramı kullanılmıştır. Doğrul, “*Allah'ın inayeti ve nimeti ile doğru yolda dosdoğru gidenler bunlardır*”⁶³ şeklinde 8. ayeti de katarak bir anlamlandırmada bulunur. O doğru yolu kullanır ama ardından dosdoğru kelimesini kullanarak manayı pekiştirir. Sadece doğru yolda olmak anlamını tercih etmez. Bu da o dönemde oluşturulan meâllerdeki ortak özellikleri yansıtması açısından güzel bir örnektir.

6. Hac sûresi *وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ قَوْمَهُمْ قَوْمَ نُوحٍ وَعَادٌ وَثَمُودُ وَقَوْمَ إِبْرَاهِيمَ وَقَوْمَ لُوطٍ وَأَصْحَابَ* *“Eğer (kâfirler) seni tezkîb ediyorlarsa onlardan evvel Nuh kavmi, Ad, Semud (kavmleri), İbrâhîm kavmi, Lût kavmi ve Medyen Yârânı da (peygamberlerini) tezkîb etmişlerdir*”⁶⁴ âyetinde *أَصْحَابَ مَدْيَنَ* kısmını “Medyen yârânı” şeklinde anlamlandırmıştır. Çantay, burada anlam bütünlüğünü sağlamak için 42, 43, 44. âyetleri birlikte tercüme yapar. Ayrıca Furkan sûresi 24. âyetinde de “yârân” kelimesini kullanır: “*O gün cennet yârânının eğlenib duracakları yer çok hayırlı, dinlenecekleri yer çok güzeldir.*” Bu âyette de “yârân” kelimesinin aynı şekilde kullanımı bu kavramın tesadüfen değil de bilinçli bir şekilde kullanıldığına işaret

⁵⁶ Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, c. II, s. 808.

⁵⁷ Yazır, *Kur'ân-ı Kerîm ve Meâl-i Şerîfi*, s. 454.

⁵⁸ Akalın, Şükrü Halûk vd., *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 2005, s. 1505.

⁵⁹ Doğrul, *Tanrı Buyruğu*, c. II, s. 707-708.

⁶⁰ Hucurât, 49/7.

⁶¹ Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 2010, s. 1054.

⁶² Yazır, *Kur'ân-ı Kerîm ve Meâl-i Şerîfi*, s. 517.

⁶³ Doğrul, *Tanrı Buyruğu*, c. II, s. 798.

⁶⁴ Hac, 22/44.

etmektedir. Yârân kelimesi dostlar⁶⁵, bir amaç veya hizmet için bir araya gelmiş kimseler⁶⁶ anlamına gelir. Çantay'da bu kelimeyi özellikle seçmiş ve onların yalanlamalarında dostlukları ve aynı zamanda bir amaç için bir araya gelmiş sadık arkadaşlar olduğunu ifade etmek istemiştir. Çünkü birlikte hareket edenler dost ve sadık arkadaşlardır. Âyette geçen ashab ص-ح-ب kökünden türemiştir. Diğer taraftan sözlükte “bir kişiyle birlikte bulunmak, onunla dost ve arkadaş olmak” anlamındaki sohbet kökünden türeyen sahâbe sâhibin çoğuludur. Sahâbe ile birlikte ashâb kelimesi de sıkça kullanılmaktadır. Bunun tekili ise sahâbîdir.⁶⁷ *Tanrı Buyruğu*'nda bu ifade aynı şekilde “Medyen yararı”⁶⁸ olarak tercüme edilmiştir. bu da Cumhuriyet döneminde kullanılan dil hakkında bizlere bir fikir vermektedir. Yazır'ın meâlinde ise “Eshab-i Medyen”⁶⁹ denilerek olduğu gibi çevrilmiştir. Çantay'ın Meâlî Yazır'ın meâlinden sonra oluşturulmasına rağmen ayeti kendi anlayışına göre anlamlandırması Yazır'dan bağımsız hareket ettiğini, farklı bir düşünme biçimiyle tercüme yaptığını ortaya koymaktadır.

7. Ahzâb sûresi لَا يَجِلُّ لَكَ الْيَسَاءُ مِنْ بَعْدُ وَلَا أَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ أَزْوَاجٍ وَلَوْ أَعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ إِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ رَقِيبًا “Bundan sonra kadınlar (ı alman) ve bunları her hangi zevcelerle değiştirmen, güzellikleri hoşuna gitse de, sana halâl olmaz. Sağ elinin mâlik olduğu (cariyeler) müstesna. Allah her şey'e hakkiyle nigebandır”⁷⁰ âyetinde geçen رقيب kelimesini gözetici anlamına gelen nigahban ile açıklamıştır.⁷¹ Nigahbân aslı farsça olup gözcü, bekçi⁷² anlamlarına gelmektedir. Arapça 'da رقيب kelimesi gözeten anlamına gelmektedir.⁷³ Çantay'ın kendi dönemine yakın olan *Tanrı Buyruğu*'nda “...*Hak Teâla herşeye niagebandır*”⁷⁴ şeklinde aynı çevirinin yapıldığını görüyoruz. Çantay ve Doğrul bu kelime için nigahbân kelimesini kullanması hem birbirlerini etkilemesi hem de yaşadıkları günün Türkçesini ortaya koyması açısından önemlidir. Yazır'ın meâlinde “...*Allah her şeye gözcü bulunuyor*”⁷⁵ şeklinde bir tercüme uygun bulmuştur. Yazır, Çantay ve Doğrul, aynı dönemde yaşamalarına rağmen bazen birbirinden farklı anlamlandırmalara gittiklerini söyleyebiliriz.

⁶⁵ Devellioğlu, *OsmanlıcaTürkçe Ansiklopedik Lûgat*, s. 1348.

⁶⁶ Parlatur, İsmail, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara, 2009, s. 1818.

⁶⁷ Efendioğlu, Mehmet, “*Sahâbe*” DİA, Ankara, 2008, c. 35, s. 491.

⁶⁸ Doğrul, *Tanrı Buyruğu*, c. II, s. 546.

⁶⁹ Yazır, *Kur'ân-ı Kerîm ve Meâl-i Şerîfi*, s. 338.

⁷⁰ Ahzâb, 33/52.

⁷¹ Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, c. II, s. 748.

⁷² Devellioğlu, *OsmanlıcaTürkçe Ansiklopedik Lûgat*, s. 975.

⁷³ İsfehani, Ebül-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal Ragıb, *el-Müfredat fî garibi'l-Kur'ân*, naşir Muhammed Ahmed Halefullah, Mektebetü'l-Enclo'l-Misriyye, Kahire, 1970, s. 292.

⁷⁴ Doğrul, *Tanrı Buyruğu*, c. II, s. 668.

⁷⁵ Yazır, *Kur'ân-ı Kerîm ve Meâl-i Şerîfi*, s. 426.

IV. Hasan Basri Çantay'ın Meâli ile Sonraki Dönemlerde Yazılan Meâllerin Karşılaştırılması⁷⁶

1. Müzzemmil sûresi *وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يُقُولُونَ وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا* “Onlar ne derlerse katlan. Onlardan sızılıtsızca ayrıl”⁷⁷ âyetinde geçen *جَمِيلًا* kelimesi “sızılıtsızca” şeklinde tercüme edilmiştir. Sızılıtsız ise “sızılanmasız, yakınmadan”⁷⁸ anlamına gelir. Yani onların söylediklerine katlan ve bununla beraber herhangi bir serzenişte ve sitemde bulunmadan onlardan ayrıl” anlamında kullanılmıştır. Buradaki anlam onların söylediklerine sabrederek, onlardan uzaklaştığında ise neden bu şekilde davranıyorlar demeden ve serzenişte bulunmadan ayrılmaya işaret etmektedir. Bu açıdan Çantay, âyette geçen *جَمِيلًا* kelimesine sızılıtsızca anlamı vererek çok ince bir noktayı yakalamıştır. Diğer meâllerde böyle bir anlama biçimine rastlamıyoruz. Diyanet Vakıf meâlinde “Onların (müşriklerin) söylediklerine katlan ve onlardan güzellikle ayrıl”⁷⁹, Yaşar Nuri Öztürk’ün meâlinde “Onların söylediklerine sabret! Ve güzelce ayrıl onlardan”⁸⁰ Salih Akdemir’in meâlinde “Sen onların söylediklerine göğüs ger ve onlardan güzellikle uzaklaş!”⁸¹ şeklinde birbirine yakın anlamlarla harfî tercüme tercih edilirken, Mustafa Öztürk’ün meâlinde “O müşriklerin (Kur’an ve peygamberliğin hakkında) söyledikleri çirkin sözlere sabret. Zihnen ve fikren onlardan uzak dur; onların kötülüklerine karşılık verme”⁸² şeklinde tefsirî bir tercüme tercih edilmiştir.

2. Zâriyât sûresi *وَ فِي عَادٍ إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ* “Ad (kavminin helak edilmesin) de de (ibret vardır). Hani onların üzerine o kısır rüzgârı göndermişdik”⁸³ âyetinde geçen *الرِّيحَ الْعَقِيمَ* “kısır rüzgârı” şeklindeki tercüme edilmiştir. Rüzgârın kısır bir şekilde oluşu dünyadaki hayatın sona ermesi anlamına gelir. Bilindiği gibi döllenme dediğimiz hadise de rüzgârın katkısı da büyüktür. Rüzgâr bitkileri dölleyerek hayatın devam etmesini sağlar. Bitki türlerinin yaşaması için çok önemli olan tohumların dağılması süreci zaman zaman rüzgârın, suyun veya da hayvanların yardımıyla gerçekleşir.⁸⁴ Çantay bu durumu çok edebi bir şekilde ifade etmiştir. Ayrıca *الرِّيحَ الْعَقِيمَ* kelimesinin geçtiği âyetlerde hep bu anlam vardır. Mesela Zariyat sûresi 29. âyetinde⁸⁵ geçen *عَقِيمٌ*, Şura sûresi 50. âyetinde⁸⁶ geçen *عَقِيمًا* ve Hacc sûresi 55. âyetinde⁸⁷ geçen *عَقِيمٌ* kelimeleri hep kısır anlamında kullanılmıştır. Diğer meâllerde böyle bir anlama biçimine

⁷⁶ Bu başlığa konu meâller: Özek, Ali vd., *Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1997; Akdemir, Salih, *Son Çağrı Kur’an*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2004; Öztürk, Mustafa, *Kur’an-ı Kerim Meâli (Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri)*, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2012; Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur’an’ı Kerim ve Türkçe Meâli*, Yeni Boyut, İstanbul, 1997.

⁷⁷ Müzzemmil, 73/10.

⁷⁸ Akalın vd., *Türkçe Sözlük*, s. 1763.

⁷⁹ Özek vd., *Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, s. 573.

⁸⁰ Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur’an’ı Kerim ve Türkçe Meâli*, s. 575.

⁸¹ Akdemir, Salih, *Son Çağrı Kur’an*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2004, s. 573.

⁸² Öztürk, Mustafa, *Kur’an-ı Kerim Meâli*, s. 808.

⁸³ Zâriyât, 51/41.

⁸⁴ Théma Larousse (Tematik Ansiklopedisi), Milliyet, yy., 1993, c. 4, s. 105.

⁸⁵ فَأَقْبَلَتْ امْرَأَتُهُ فِي صَرَءَ فَصَكَتْ وَجْهَهَا وَقَالَتْ عَجُوزٌ عَقِيمٌ

⁸⁶ أَوْ يُرَوْجُهُمْ ذُكْرَانًا وَإِنثَاءً وَيَجْعَلُ مَنْ يَشَاءُ عَقِيمًا إِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ

⁸⁷ وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ حَتَّىٰ تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً أَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ يَوْمَ عَقِيمٍ

rastlamıyoruz. Diğer meâlleri incelersek şu şekilde tercümelerle karşılaşırız: Diyanet Vakıf meâl'inde “*Âd kavminde de (ibretler vardır). Onlara kasıp kavuran rüzgârı göndermiştik*”⁸⁸, Yaşar Nuri Öztürk'ün meâlinde “*Âd kavminde de bir ibret var. Onlar üzerine, her şeyi yerinden söken rüzgârı göndermiştik.*”⁸⁹ Salih Akdemir'in meâlinde 41 ve 42. âyetler birlikte tercüme edilir: “*Ad halkında da (alınacak dersler vardır). Hani Biz, üzerlerine (her şeyi) kasıp kavuran (çok güçlü bir) kasırğa göndermiştik; öyle ki, üzerinden geçtiği her şeyi kül haline getirip savurmadan bırakmıyordu.*”⁹⁰ Mustafa Öztürk'ün meâlinde “*Ad kavminin akıbeti de ibretliktir. Biz vaktiyle onların üzerine kasıp kavuran bir kasırğa gönderdik*”⁹¹ şeklinde birbirine yakın anlamlandırıldığını görüyoruz.

3. Çantay Fâtır sûresi *مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ* “*Kim ululanmak hevesine düşerse (bilin ki) bütün ululuk Allahındır. Güzel kelimeler ancak Ona yükselir. Onu da iyi amel (ve hareket) yükseltir. Kötülükleri tuzak yapanlar (a gelince): Onlar için çetin bir azâb vardır. Onların (kurdukları) tuzağın bizzat kendisi mahvolur*”⁹² âyetinde geçen “*الْعِزَّةُ*” kelimesine ululanmak anlamı vermiştir.⁹³ Yukarıdaki âyette izzet kelimesine “onur” anlamı verilmişken burada ululanmak anlamı verilmiştir. Ululanmak ise ululama durumunda olmak⁹⁴ anlamına gelir. Ululamak ise ulu tutmak, ulu saymak⁹⁵ anlamındadır. Çantay burada bağlamı düşünerek bir çeviri yapmıştır. Bu da bize onun âyetler arasındaki anlam örgüsünü ne kadar ustalıkla kullandığını gösterir. Ayrıca Çantay o günün Türkçesini kullanarak bir anlam vermiştir. Diğer meâllerde şu şekilde bir anlam verilmiştir: Diyanet Vakıf meâlinde “*Kim izzet ve şeref istiyor idiyse, bilsin ki, izzet ve şerefın hepsi Allah'ındır...*”⁹⁶, Yaşar Nuri Öztürk'ün meâlinde “*Onur ve yücelik isteyen bilsin ki, onur ve yüceliğin tümü Allah'adır...*”⁹⁷, Salih Akdemir'in meâlinde “*Kim, güç ve şeref istiyorsa, (çok iyi bilsin ki), bütün güç ve şeref sadece Allah'ındır...*”⁹⁸, Mustafa Öztürk'ün meâlinde “*Kim izzet ve şeref sahibi olmak istiyorsa bilsin ki izzet ve şeref tamamıyla Allah'a aittir. (dolayısıyla izzet ve şeref ancak Allah'a inanıp O'na kulluk/ibadet etmekle kazanılır)...*”⁹⁹ şeklindedir.

4. Mâide sûresi *وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ* “*Küfredib de âyetlerimizi yalanlayanlar (a gelince:) Onlar da alevli ateşin (cehennem) yâr-ü hemdemidirler*”¹⁰⁰ âyetinde geçen *أَصْحَابُ* kelimesi “yâr-ü hemdem” olarak çevrilmiştir.

⁸⁸ Özek vd., *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, s. 521.

⁸⁹ Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'an'ı Kerim ve Türkçe Meâli*, s. 523.

⁹⁰ Akdemir, *Son Çağrı Kur'an*, s. 521.

⁹¹ Öztürk, Mustafa, *Kur'an-ı Kerim Meâli* s. 720.

⁹² Fâtır, 35/10.

⁹³ Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, c. II, s. 772.

⁹⁴ Akalın vd., *Türkçe Sözlük*, s. 2033.

⁹⁵ Akalın vd., *Türkçe Sözlük*, s. 2033.

⁹⁶ Özek vd., *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, s. 434.

⁹⁷ Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'an'ı Kerim ve Türkçe Meâli*, s. 436.

⁹⁸ Akdemir, *Son Çağrı Kur'an*, s. 434.

⁹⁹ Öztürk, Mustafa, *Kur'an-ı Kerim Meâli*, s. 597.

¹⁰⁰ Mâide, 5/10.

Yâr sevgili, dost, arkadaş¹⁰¹ anlamında kullanılırken; hemdem sıkı fıkı, canciğer arkadaş¹⁰² anlamına gelmektedir. “Yâr-ü hemdem” ifadesiyle Çantay âyetin anlamına edebi bir şekilde ortaya koymuştur. Çünkü أَصْحَابٌ kelimesi yukarıda ifade edildiği gibi arkadaş ve dost anlamına gelmektedir. Yaşar Nuri Öztürk’ün meâlinde “*Küfre sapıp âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, bunlar cehennemın dostlarıdır*”¹⁰³ şeklindeki tercümesi Çantay’ın tercümesine yakındır. Bu da Çantay’ın kendisinden sonra oluşturulan meâllere kaynaklık ettiğini ve onları etkilediğini göstermektedir. Salih Akdemir’in meâlinde “*İnkâr edenler ve âyetlerimizi yalanlayanlar ise, cehennem halkından olacaklardır*”¹⁰⁴ şeklindeki tercümesinde أَصْحَابٌ kelimesini halk diye anlamlandırır. Diyanet Vakıf meâlinde “*İnkâr eden ve âyetlerimizi yalanlayanlara gelince onlar cehennemliklerdir*”¹⁰⁵ Mustafa Öztürk’ün meâlinde “*Kâfirlikte direnen ve âyetlerimize yalan diyen kimselere gelince, işte onlar cehennemliklerin ta kendileridir*”¹⁰⁶ şeklindeki tercümelede أَصْحَابٌ kelimesinin Çantay’ın ifade ettiği şekilde ortaya konulmadığını görüyoruz.

5. Çantay Mü’minûn sûresi إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ ... ayetini “... Hakikat şudur ki kâfirler korktuklarından emin, umduklarına nail olamayacaklardır”¹⁰⁷ şeklinde tercüme etmiştir. Çantay, Türkçe’de genelde kullanılan “Ya Rabbi korktuğumuzdan emin umduğumuza nail eyle!” şeklinde ifade edilen dua cümlesini kâfirler için kullanarak onların korktuklarından emin umduklarına nail olamayacaklarını ifade ederek, kâfirlerin karşılaşacağı kötü durumları edebi bir şekilde tasvir etmiştir. Çünkü bir kişinin korktuğundan emin olmaması türlü türlü felaketlerle karşılaşacağı anlamına gelir. Umduklarına nail olmaması da bütün beklentilerinin boşa çıkması demektir. Her iki durumda o kişi için felakettir. Kâfirlerin durumu da işte tam da budur. Yaşar Nuri Öztürk, “*Hiç kuşkusuz, küfre sapanlar iflah etmezler*”¹⁰⁸ şeklinde kâfirlerin iflah etmeyeceklerinde bahsederek farklı bir anlamlandırmayı tercih ederken, Diyanet Vakfı meâlinde “...Şurası muhakkak ki kâfirler iflah olmaz”¹⁰⁹, Mustafa Öztürk’te “...*(Bilin ki) kâfirler asla kurtuluşa eremezler*”¹¹⁰, Salih Akdemir’de “...*Gerçek şudur ki, inkâr edenler, asla kurtuluşa eremezler*”¹¹¹ şeklinde anlamlandırılmıştır. Bu meâller, metne bağlı kalarak düz bir mantıkla kâfirlerin kurtuluşa eremeyeceklerinden bahsederken Çantay onların durumunu edebi bir şekilde, metne bağlı kalmadan ifade etme yoluna gitmiştir.

¹⁰¹ Parlatır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, s. 1817.

¹⁰² Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s. 408.

¹⁰³ Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur’an’ı Kerim ve Türkçe Meâli*, s. 110.

¹⁰⁴ Akdemir, *Son Çağrı Kur’an*, s. 108.

¹⁰⁵ Özek vd., *Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, s. 108.

¹⁰⁶ Öztürk, Mustafa, *Kur’an-ı Kerim Meâli*, s. 147.

¹⁰⁷ Mü’minûn, 23/117.

¹⁰⁸ Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur’an’ı Kerim ve Türkçe Meâli*, s. 350.

¹⁰⁹ Özek vd., *Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, s. 348.

¹¹⁰ Öztürk, Mustafa, *Kur’an-ı Kerim Meâli*, s. 479.

¹¹¹ Akdemir, *Son Çağrı Kur’an*, s. 348.

6. Lokmân sûresi فَلَا تَعْرَظْكُمْ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغْرَبْكُمْ بِاللَّهِ الْعَرُورُ ... “O halde zinhâr sizi dünyâ hayatı aldatmasın, o çok aldatici (şeytan) zinhar sizi Allah (ın hilmine, imhâlin) e güvendirmesin”¹¹² şeklinde tercüme edilmiştir. Burada dikkat çeken husus bizim şu anda Türkçe’de kullanmadığımız “zinhâr” sözcüğünün ustalıkla kullanılmasıdır. Kesinlikle¹¹³ ve asla anlamlarına gelen bu kelime dünya hayatının ve şeytanın aldatmasına kanılmaması gerektiğini vurgulamak için kullanılmış yerinde bir kelimedir. Hem dünya hayatının hem de ayette belli olmayan fakat parantez arası açıklamayla şeytan olduğu anlaşılan kimsenin aldatmada büyük rol oynadığı ortaya konuyor. Şeytanın aldatmasından korunmanın kesinlikle elzem olduğu zinhar kelimesiyle vurgulanıyor. Yaşar Nuri Öztürk “...dünya hayatı sizi sakın aldatmasın. O yaman aldatici, sakın sizi Allah ile aldatmasın!”¹¹⁴, Diyanet Vakıf meâlinde “...Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın ve şeytan, Allah'ın affına güvendirerek sizi kandırmasın”¹¹⁵, Mustafa Öztürk’de “...Öyleyse şu fani hayatın cazibesi sizi aldatmasın; ayartma ustası şeytan da sizi Allah'ın affına güvendirerek kandırmasın”¹¹⁶ Salih Akdemir’de “...Dünya hayatı sakın sizi aldatmasın! Allah hakkındaki asılsız düşünceleriniz de sizi aldatmasın”¹¹⁷ şeklinde anlamlandırmalara gidilmiştir. Çantay’ın yaptığı çevirideki “zinhâr” kelimesiyle yaptığı kesinlik ve vurgu Mustafa Öztürk’ün meâlinde ortaya konulamamışken, Yaşar Nuri, Diyanet Vakıf ve Salih Akdemir’in meâlinde “sakın” kelimesiyle bu kesinlik ve vurgu ifade edilmeye çalışılmıştır.

7. A'râf sûresi وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَجِيبُونَ نَصْرَكُمْ وَلَا أَنْفُسُهُمْ يَنْصُرُونَ “Sizin Onu (Allâh'ı) bırakıp tapdıklarınızın ise sizin imdadınıza yetişmiye güçleri yetmediği gibi (hattâ) kendilerine de mededleri dokunmaz”¹¹⁸ ayetinde يَنْصُرُونَ kelimesini mededleri dokunmaz şeklinde tercüme etmiştir. Medet yardım, imdat manalarına; medet ummak ise yardım beklemek¹¹⁹ anlamlarına gelmektedir. Çantay bu kelimeyi yerinde kullanarak anlamın daha iyi ortaya çıkmasını sağlamıştır. Çünkü Allah'ı bırakıp Tanrı yerine koydukları putlar onlara yardım etmeye güç yetiremedikleri gibi, bu putların kendilerine dahi yardım etmeleri mümkün değildir. Yaşar Nuri Öztürk'te “O'nun dışında yakardıklarınız, size yardım edemezler. Kendilerine de yardımcı olamazlar”¹²⁰, Diyanet Vakıf meâlinde “Allah'ın dışında tapdıklarınızın ne size yardıma güçleri yeter ne de kendilerine yardım edebilirler”¹²¹, Mustafa Öztürk'ün meâlinde “Allah'ı bırakıp da tanrı diye tapındığınız putlara gelince, bunların ne size ne de kendilerine bir hayrı

¹¹² Lokmân, 31/33.

¹¹³ Akalın vd., *Türkçe Sözlük*, s. 2239.

¹¹⁴ Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'an'ı Kerim ve Türkçe Meâli*, s. 415.

¹¹⁵ Özek vd., *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, s. 413.

¹¹⁶ Öztürk, Mustafa, *Kur'an-ı Kerim Meâli*, s. 568.

¹¹⁷ Akdemir, *Son Çağrı Kur'an*, s. 413.

¹¹⁸ A'râf, 7/197.

¹¹⁹ Akalın vd., *Türkçe Sözlük*, s. 1360.

¹²⁰ Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'an'ı Kerim ve Türkçe Meâli*, s. 177.

¹²¹ Özek vd., *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, s. 175.

vardır”¹²², Salih Akdemir’in meâlinde ise “*O’nun dışında çağırdıklarınıza gelince; onlar, ne size ne de kendilerine yardım edebilirler*”¹²³ şeklinde tercüme edilmiştir.

V. Eserin Tenkide Açık Yönleri

Kur’an-ı Hakîm ve Me’al-i Kerîm derin bir Kur’an aşkıyla hazırlanmıştır. Çantay, ilahî nazmın her kelimesi, her harfi üzerinde, dikkat ve titizlikle durmuştur.¹²⁴

Kendisinden sonra yapılan çevirilere örnek teşkil eden bu esere çeşitli eleştiriler yöneltilmiştir.¹²⁵ Bu eleştirilerin çoğu hacim, kâğıt, dipnotları gibi teknik konularla alakalıdır. Yani yapılan eleştiriler şekil yönündedir.¹²⁶ Müellifin eseri, günümüz akademik kriterleri açısından değerlendirildiğinde, her ne kadar eksik, hatalı durumlar var olduğu görülse de, kendi dönemi göz önünde bulundurulduğunda, günün şartlarına uygun bir eser oluşturulduğu hususunda hiçbir şüphe yoktur.¹²⁷

Çantay giriş bölümünde ifade ettiğimiz gibi meâlin oluştururken kendi kudreti ölçüsünde dikkat ve itina gösterdiğini, bu uğurda uzun yıllar harcadığını, göz nuru dökerek titiz, yorulmak ve usanmak bilmeyen bir gayret ve ihtimam gösterdiğini belirtiyor. Ancak bütün bu gayretlerin yanında izahlı meâllerin yüzde yüz başarıya ulaşabileceğini iddia etmemektedir. Bundan dolayı o, göze çarpan yanılmaların ve hataların güzel bir şekilde uyarılmasını samimiyetle rica eder. Eserlerin ancak bu sayede olgunlaşacağını söyleyerek bir bakıma olumlu eleştirilere kapı aralar. Diğer bütün çalışmalarda olduğu gibi onun meâlinde de eleştirilecek yanlar elbette bulunabilir. Fakat bu kendisinin de ifade ettiği gibi insanî bir durumdur. Hiçbir zaman bu yapılan eleştiriler yıllarca emek verilerek oluşturulmuş eserin önüne geçmemelidir.

Sonuç

Hasan Basri Çantay’ın *Kur’an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm* kendinden önceki meâllere göre derli topludur. Bu meâl kendisinden sonra gelen meâllere çığır açmış ve örnek olmuştur.

Bu meâl aslında parantez içi açıklamaları ve dipnotlarıyla birlikte bir tefsir olarak kabul edilebilir. Çünkü aslı metnin yanında bulunan açıklamalar ve dipnot kısmı çok fazla bir yekûn tutmaktadır.

Yararlandığı kaynaklar öne çıkan tefsir kitapları ve sahih hadis mecmuaları ve önemli sözlüklerdir. Ayrıca kendinden takdirle yâd ettiği Elmalılı Hamdi Yazır’ın meâlinde de istifade etmiştir.

¹²² Öztürk, Mustafa, *Kur’an-ı Kerim Meâli*, s. 239.

¹²³ Akdemir, *Son Çağrı Kur’an*, s. 175.

¹²⁴ Uğur, *Hasan Basri Çantay*, s. 90.

¹²⁵ Bu eleştiriler ve bunlar hakkında yapılan değerlendirmeler için bkz: Yılmaz, Abdullah, *Hasan Basri Çantay ve Meâl-i Kerîm’indeki Tefsir Kısımlarının Analizi*, s. 41-45; Erenbaş, *Hasan Basri Çantay’ın Tefsir İlmindeki Yeri*, s. 9-12; Karşlı, “*Hasan Basri Çantay’ın Kur’an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm’deki Tercüme Metodu*”, Ekev Akademi Dergisi, s. 176-179.

¹²⁶ Uğur, *Hasan Basri Çantay*, s. 91.

¹²⁷ Yılmaz, *Hasan Basri Çantay ve Meâl-i Kerîm’indeki Tefsir Kısımlarının Analizi*, s. 36.

Meâl harfî çeviri yöntemi kullanılarak oluşturulmasına rağmen gayet akıcı ve sade bir dile sahiptir. Harfî tercüme tekniği kullanılarak metnin “ne dediği” üzerinde odaklanılmış “ne demek istediği” gibi sübjektif bir yöntem izlenmemiştir. Bu belki bazen tercümede bir kuruluğa neden olmuştur ama diğer yandan da zihinlerdekini Kur'an'a söyletirme tehlikesine de düşülmesini önlemiştir.

Çantay özellikle âyette geçen kelimenin anlamına dikkat çekmiş bunu doğru bir şekilde ifade etmeye çalışmıştır. Bunu ifade ederken âyette geçen kelimeyi geçtiği bağlamı dikkate alarak çevirmiştir. O âyetin bağlamını düşünerek anlamlandırma yoluna gitmiştir.

Cumhuriyet dönemi ve sonrasında dilin 2000 li yıllardaki dilden biraz farklı olduğunu da burada ifade etmek gerekir. O dönemlerde oluşturulan meâllerdeki dil ve ifade günümüzde biraz değişikliğe uğramış ayrıca o dönemde kullanılan bazı kelimeler günümüzde artık kullanılmamaktadır.

Kaynakça

- Akalın, Şükrü Halûk vd., *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 2005.
- Akdemir, Salih, *Son Çağrı Kur'an*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2004.
- Bahaettin, Mehmet, *Yeni Türkçe Lügat*, Haz: Abdulkadir Hayber, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2004.
- Çantay, Hasan Basri, *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim*, XX. Baskı, İstanbul, 1979.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 2010.
- Doğrul, Ömer Rıza, *Tanrı Buyruğu*, Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık ve Kâğıtçılık T. L. Ş. (Bilgi Basım ve Yayınevi), İstanbul, 1955.
- Efendioğlu, Mehmet, “*Sahâbe*” DİA, Ankara, 2008.
- Erenbaş, Sadık, *Hasan Basri Çantay'ın Tefsir İlmindeki Yeri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2006,
- İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal Ragıb, *el-Müfredât fi garibi'l-Kur'ân*, naşir Muhammed Ahmed Halefullah, Mektebetü'l-Enclo'l-Mısriyye, Kahire, 1970.
- Özek, Ali vd., *Kur'an-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1997.
- Işık, Emin, “*Çantay, Hasan Basri*”, DİA, VIII, İstanbul, 1993.
- Karslı İbrahim, “*Hasan Basri Çantay'ın Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim'deki Tercüme Metodu*”, Ekev Akademi Dergisi, yıl:6 Sayı: 13, Erzurum, 2002.

Öztürk, Mustafa, *Kur'an-ı Kerim Meâli (Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri)*, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2012.

Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'an'ı Kerim ve Türkçe Meâli*, Yeni Boyut, İstanbul, 1997.

Parlatır, İsmail, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara, 2009.

Uğur, Mücteba, *Hasan Basri Çantay*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1994.

Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, I, Eser Neşriyat, İstanbul, 1979.

-----, *Kur'ân-ı Kerîm ve Meâl-i Şerîfi*, (Hazırlayan ve Notlandıran: Ertuğrul Özalp) İşaret Yayınları, İstanbul, 2000.

Yılmaz, Abdullah, *Hasan Basri Çantay ve Meâl-i Kerîm'indeki Tefsir Kısımlarının Analizi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2007.

Zehebî, Muhammed Hüseyin, *et-Tefsir ve'l-müfessirûn*, Daru'l-Hadis, Kahire, 2005.